

БИЛА Н. М., ДМИТРОЦА О. С. Культурно-образовательная деятельность “Просвита” и украинских политических партий в селах Галичины (конец XIX – начало XX в.)

В статье раскрыта роль общества “Просвита” и украинских политических партий в культурно-образовательной и образовательно-экономической жизни Галичины, формировании национального сознания украинского крестьянства.

Ключевые слова: общество “Просвита”, украинские политические партии, Галичина, крестьянство, национальное сознание, культурно-образовательная деятельность.

VILA N. M., DMITROTSIA O. S. Cultural and educational activities by “Prosvita” and Ukrainian political parties in rural Galychyna (late XIX – early XX centuries)

The article explores the role of society “Prosvita” and Ukrainian political parties in the cultural, educational and economic life of Galychyna, forming the national consciousness of the Ukrainian peasantry.

Keywords: society “Prosvita”, Ukrainian political parties, Galychyna, peasantry, national consciousness, cultural and educational activities.

**Калібовець С. М.
Український інститут національної пам'яті**

РОЛЬ ХУДОЖНЬОЇ САМОДІЯЛЬНОЇ ТВОРЧОСТІ НА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ НАСЕЛЕННЯ ЛІВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ У 1943–1950 РОКАХ

У статті на основі архівних джерел та опублікованих матеріалів, зроблено спробу висвітлити роль художньої самодіяльної творчості на формування національної самосвідомості населення Лівобережної України у 1943–1950 рр. Розкриваються першочергові завдання, поставлені перед гуртками художньої самодіяльної творчості у мобілізації населення на відбудову і подальший розвиток народного господарства.

Ключові слова: клуби, художня самодіяльна творчість, гуртки, репертуар, ідеологічне спрямування.

Велика Вітчизняна війна залишається однією із основних конструкцій національної пам'яті українського народу. Саме вона – це своєрідне свічадо, у якому відобразилися серйозні науково-історичні та морально-політичні проблеми: драматичні обставини початку й героїко-завершального періоду війни для народів СРСР, їх бойова та трудова звитяга, втрати й страждання, повоєнний героїзм.

Ці і багато інших питань потребують неупередженого й поглибленого дослідження, адже від цього, зокрема, залежить і забезпечення недоторканості сучасних кордонів, територіальної цілісності та суверенного статусу Української держави, самоповага її громадян, духовний зв'язок між поколіннями. Пам'ять про війну, героїзм та нечувані страждання народу потребують від істориків поваги, шанобливого й відповідального ставлення

до вивчення складних, болючих сторінок минулого.

Водночас, історія ХХ століття переконливо довела, що дух та морально-психологічний стан народу є одним із важливіших чинників, які зумовлюють долю націй та держав, виступають самі по собі надзвичайно потужним “стратегічним ресурсом”, інколи зумовлюючи історичні перемоги при, здавалося б, вочевидь несприятливих факторах матеріального порядку, нерівності у співвідношенні сил з противником, слугують потужним чинником мобілізації колективної історичної творчості людей. Яскравим підтвердженням цього є Велика Вітчизняна війна.

Не буде перебільшенням сказати, що жодна інша подія бурхливого й жорстокого ХХ століття не залишила такої глибокої борозни в пам'яті народній і в душах людських, як Велика Вітчизняна війна, війна небувалих масштабів, яка розколола майже все це століття на три епохи: довоєнну, воєнну й повоєнну. Нині, коли швидко знецінюються й забуваються недавно ще, здавалося б, непорушно-монументальні, епохальні події, ще виразніше вимальовується всесвітньо-історичне значення перемоги над фашизмом Радянського Союзу, а в його складі – Український РСР.

Одним із джерел національного відродження, що триває в Україні, є великий пласт культурної спадщини. Важливу роль у її збереженні, використанні відіграють культурно-освітні заклади. Особливу увагу дослідників і громадськості привертає повоєнний період. Загальний інтерес до нього великий як переосмисленням місця і ролі України в подіях більш як 60-річної давнини, так і колосальними втратами культурних цінностей, відбудовою та відродженням.

Історія діяльності культурно-освітніх закладів України на завершальному етапі Великої Вітчизняної війни та перших повоєнних років поки що глибоко не досліджена. Ця тема знайшла своє відображення в окремих працях науковців К. З. Литвина, І. Д. Золотоверхого та інших [12]. Загальні питання розвитку радянської культури розкриті М. П. Кімом. Основні висновки його праці стосуються й Української РСР.

Проблемі діяльності культурно-освітніх установ України, зокрема клубів, будинків культури присвячено роботи М. В. Ковалю [8], А. В. Санцевича [21]. У працях українських істориків [14] висвітлюється хід культурного будівництва, різні сторони розвитку радянської культури, більшість порушених у них проблем розглядаються через призму керівної ролі Комуністичної партії. Висвітлюючи питання розвитку культурно-освітніх закладів в повоєнний період, автори показали соціальну роль клубних установ та їх ідеологічну спрямованість. Роботи цікаві не тільки значним статистичним матеріалом, і тим, що в них не лише висвітлені факти

партійного керівництва культурно-освітньою сферою, а й реальні процеси та явища, що відбувалися у клубній справі. Проте, авторами висвітлювалася тільки позитивна творча робота. Негативні явища у сфері культурного життя, всіляко замовчувалися.

Певну значимість мають праці з історії української радянської культури [24], у яких поряд з проблемами, пов'язаними з культурними перетвореннями у післявоєнний період наводяться факти, що свідчать про розвиток клубної справи в Україні і подається архівний матеріал, який дає можливість простежити тенденції культурного і, зокрема, клубного будівництва. Варта уваги колективна монографія “Розвиток української культури за роки Радянської влади”, в якій клубна справа розглядається у контексті діяльності всіх культурно-освітніх закладів республіки. Зупинившись на розгляді питання відновлення і зростання мережі культурно-освітніх установ протягом 40–60-х років, автори намагалися висвітлити діяльність клубів, бібліотек, музеїв, при цьому виділяли таку характерну особливість масової клубної роботи як розвиток художньої самодіяльності та лекторіїв. Незважаючи на ідеологічну спрямованість, монографія містить багато статистичного матеріалу, в ній обґрунтовується роль і значення клубної справи як важливої ділянки виховної та освітньої роботи.

Відродженню і діяльності культурно-освітніх закладів України в перші повоєнні роки присвячено кандидатську дисертацію І. В. Бохана. Варто виділити більш пізні роботи Є. В. Сафонової, В. І. Юрчука [22], в яких розглядаються основні тенденції суперечливого культурного процесу в Україні у повоєнний час. Автори висвітлюють як його незаперечні здобутки, так і шкоду, якої було завдано українській культурі.

У дослідженні Л. Г. Мельника та В. Ю. Короля [11] висвітлюється діяльність українських закладів культури у радянському тилу, показано роль місцевих органів та представників народів СРСР в збереженні евакуйованих культурних цінностей, та допомогу, яку надавали республіки Радянського Союзу Україні у відновленні музейних фондів в 1943–1945 рр.

В середині 90-х років питанню відродження культурного життя в Україні в повоєнний період приділили увагу І. П. Кожукало, Ю. І. Шаповал, О. В. Замлинська, на початку нинішнього століття вийшла праця В. В. Багацького [10], хоча питанню відродження культури України в повоєнний період останній приділив мало уваги.

Варто відзначити серію книг “Україна крізь віки” в 15 томах, що побачили світ наприкінці ХХ ст. Питання, що стосуються теми дослідження, відображено у 12 та 13 томах. Зокрема, у 12 томі “Україна в Другій світовій і

Великій Вітчизняній війнах (1939–1945 рр.)” [9], автором якого є М. В. Коваль, наголошується на головному чиннику, який ставив Україну в рівень з іншими європейськими країнами – стародавній та самобутній українській культурі. Відображені величезні збитки, завдані закладам культури, науки, освіти республіки під час Великої Вітчизняної війни. 13 том “Україна в умовах системної кризи (1946–1980-і рр.)” [1] присвячений повоєнним десятиріччям в історії України – періоду суперечливому й складному, що передувало виборенню незалежності. В книзі, зокрема, відображено зміни атмосфери у суспільно-культурному житті СРСР, ставлення до національно-культурних потреб народів. Висвітлено причини взяття чіткого курсу на провінціалізацію української культури, ідеологічну кампанію у сфері культури, яка ввійшла в історію під назвою “ждановщина”.

У збірнику “Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика” [23] під редакцією В. М. Даниленка, розглядаються малодосліджені аспекти суспільно-політичного і культурного життя України у ХХ ст. Значна увага приділена питанням української історії другої половини ХХ століття. Зокрема, соціальним проблемам повсякденного життя повоєнних років, морально-психологічним настроям та матеріально-побутовому становищу народу.

Отже, аналіз видань дає можливість зробити висновок: питання діяльності культурно-освітніх закладів, зокрема клубів, їх роль у культурному житті України висвітлені недостатньо. Насамперед, це стосується періоду відбудови і розвитку народного господарства і культури УРСР в роки четвертої п’ятирічки. Тому, автор ставить перед собою завдання: розкрити роль художньої самодіяльності, як однієї з форм діяльності клубів, у роки четвертої п’ятирічки на формування національної свідомості населення республіки.

Культурно-освітня робота серед населення України, як важлива ділянка виховання, перебувала під постійною увагою радянської держави. Залежно від конкретних загальнополітичних і господарських завдань, які стояли перед країною на тому чи іншому етапі, визначились основні форми, засоби і напрямки роботи культурно-освітніх установ серед населення. При цьому ставилися вимоги, щоб ця робота була цілеспрямованою, підпорядковувалась розв’язанню чергових завдань країни.

У перші повоєнні роки першочерговим завданням була мобілізація населення на відбудову і дальший розвиток народного господарства. Післявоєнне суспільство було суспільством очікування і надій. Тому, партія та уряд, вважаючи культурно-освітню роботу найважливішим засобом

політичного і культурного впливу на маси, зобов'язали заклади культури перетворитися на “вогнища соціалістичної культури і місця відпочинку трудящих”

Серед найбільш поширених культурно-освітніх закладів особливе місце належить будинкам культури, клубам, які проводили значну роботу серед різних верств населення від великих міст до невеличкого села. Головні завдання, зміст та методи роботи клубних установ у досліджуваний період визначали рішення партії і уряду. Вони націлювали клубних працівників на посилення ідеологічної роботи серед трудівників міста і села, поліпшення виховання мас, піднесення їх культурного рівня, мобілізацію трудящих на відбудову і дальший розвиток промисловості, сільського господарства, відродження духовного життя суспільства. Так, перший за час війни Пленум ЦК КП(б)У, який відбувся в Києві 24-26 травня 1944 р., поряд з питаннями народногосподарського значення, розглянув питання про культурно-масову роботу серед населення. Зважаючи на велику значимість культурно-освітньої роботи у вихованні трудящих і мобілізації їх сил на відбудову народного господарства, Пленум ЦК КП(б)У зобов'язав партійні організації “посилити увагу до роботи культосвітніх установ (клубів, кіно, хат-читалень, гуртків художньої самодіяльності та ін.), всебічно сприяти їх роботі у впровадженні культури і розвитку політичної активності мас” [19, с. 35].

Одним із важливих завдань, яке вирішували клубні установи республіки в досліджуваний період, було піднесення культурного рівня населення. Працівники будинків культури, клубів, пропагуючи кращі твори драматургії, музичного, танцювального, пісенного мистецтва залучали широкі маси трудящих до пізнання світу прекрасного, допомагала формувати в них високі естетичні смаки, виявляти нові таланти, виховувати кращі риси характеру. Як свідчить проведений аналіз, одним з найпоширеніших напрямів масової та культурно-мистецької роботи клубних установ була організація художньої самодіяльності.

Художня самодіяльність доносила найновіші досягнення культури в найвіддаленіші куточки, куди не завжди могло дістатися професіональне мистецтво. Учасники самодіяльних колективів, опановуючи і пропагуючи серед населення кращі надбання національної і світової культури, самі вносили певний вклад в художню творчість народу, збагачуючи вітчизняне мистецтво. Тому художня самодіяльність була невід'ємною складовою частиною радянського мистецтва. Як і професійне мистецтво, вона була покликана виховувати трудящих, мобілізувати їх на втілення в життя накреслень партії і уряду.

З усіх форм культурно-освітньої роботи саме художня самодіяльність почала розвиватися найбільш інтенсивно ще в ході визволення території України від німецько-фашистських загарбників. Колективи художньої самодіяльності відновлювали свою роботу навіть там, де клубні заклади були повністю зруйновані ворогом. Вони розгортали свою роботу в школах, сільських Радах, службових приміщеннях. Самодіяльність – невичерпне джерело талантів, резерв професіонального мистецтва. У різноманітних гуртках виявлялися і формувалися художні таланти, багато учасників художньої самодіяльності знаходило у ній своє покликання.

Серед самодіяльних колективів України немало таких, які своєю майстерністю стояли на одному рівні з професійними виконавцями. Це можна сказати про заслужену капелу Київського заводу “Більшовик”, про танцювальний колектив Київського державного університету імені Тараса Шевченка та інші [13, с. 54-55.].

Разом із загальним розвитком самодіяльного мистецтва в перші післявоєнні роки розвивалися і його основні жанри. Щороку збільшувалася кількість драматичних, хорових, хореографічних, музичних та інших гуртків. Дотого ж, як правило, більше створювалося драматичних, хорових, хореографічних колективів, менше – музичних, художнього читання, образотворчих. Це було обумовлено особливостями кожного жанру мистецтва. При цьому варто зауважити, що на розвитку музичного мистецтва найвідчутніше позначилися труднощі післявоєнного часу. Насамперед – це нестача музичних інструментів.

Одночасно з відновленням мережі колективів художньої самодіяльності розгорталась їх робота серед населення. На 1 листопада 1944 року у Чернігівській області працювало 157 драматичних гуртків, з них – 2 в місті Чернігові, 150 хорових гуртків та 82 музичних. Перша після визволення обласна олімпіада художньої самодіяльності Чернігівської області проходила 14-16 жовтня 1944 р., у ній брали участь понад 350 осіб.

Проте, слід зазначити, що загалом на 1944 р., робота гуртків художньої самодіяльності Чернігівської області велась слабо: приміщення, в яких працювали гуртки потребували ремонту, був відсутній сталий репертуар, не вистачало музичних інструментів, кваліфікованих кадрів. Так, наприклад, в Комарівському районному клубі був хоровий гурток, який проводив велику роботу, але в 1944 р. цей гурток припинив свою діяльність у зв'язку з тим, що керівник був мобілізований в армію. Недостатня кількість гуртків була у клубах Чернігівської області, особливо – драматичних та музичних. Так, до війни їх було 600, на 1944 р. – 157, хорових гуртків до війни було 182, на 1944 р. працювало лише 50, музичних було близько 400,

на 1944 р. – 82. У 1944 р. працювала лише одна капела бандуристів в м. Мені під керівництвом Власка. Однак, були факти, коли гуртки художньої самодіяльності працювали систематично. Це, наприклад, драматичний гурток Ічнянського будинку культури, який в 1944 р. поставив п'єси “Сорочинська ярмарка” та “Ой не ходи, Грицю”, драматичний гурток Ново-Басанського будинку культури, який обслуговував села району, драматичний гурток Комарівського районного клубу, який поставив п'єсу О. Корнійчука “Платон Кречет” [4, 3] та інші.

Зміни в суспільній свідомості після війни та прагнення народу перемін, змусили державу декларувати зміни в управлінні країною. Декларативний характер демократії проявився у виборах до Верховної Ради СРСР (1946 р.), до Верховних Рад союзних та автономних республік (1947 р.), місцевих Рад депутатів трудящих (1947 р.). Вони супроводжувались пропагандистською кампанією в радянській пресі, активною діяльністю культосвітніх закладів, головним завданням яких було показати “морально-політичну єдність” радянського суспільства.

Використовуючи пропаганду та агітацію, влада забезпечила відповідний позитивний результат. Велика роль припала на художню самодіяльність.

Під час підготовки до виборів до Верховної Ради СРСР (1946 р.) гуртками художньої самодіяльності Чернігівської області було поставлено 2573 вистави, проведено 1983 концерти, 2623 вечорів художньої самодіяльності, надано послуги 153947 глядачам [25, с. 80].

Були недоліки в організації художньої самодіяльності в клубах м. Києва. Варто зазначити, що тільки у 1946 р., зазнавши нищівної критики на сторінках преси, розпочав свою повноцінну роботу клуб ім. Кірова (в Першотравневому висілку Залізничного району м. Києва). Тут у жовтні почали працювати три гуртки художньої самодіяльності – драматичний, співочий, музичний (для дітей) [17].

При клубних закладах щороку збільшувалась кількість драматичних, хороших, музичних та інших гуртків. На 1946 р. при Херсонському районному будинку культури було організовано 5 гуртків: оборонно-фізкультурний, до складу якого входило 12 осіб, шаховий – 12 осіб, драматичний – 22 особи, хороший – 30 осіб, музичний – 12 осіб. У репертуарі хору нараховувалося 25 різноманітних пісень, особливим успіхом користувалися виступи хорового колективу. У репертуар входили різнопланові твори: “Гімн Радянського Союзу”, “Кантата про Сталіна”, “Перемога”, “Пісня про Батьківщину”, “Молдаванка”, “Солдатський вальс”, “Солов'ї” та інші. Якщо порівняти з 1945 р., коли в Херсонській області

функціонувало 566 гуртків, в яких брали участь 5890 осіб, то на 1946 р. працювало вже 2095 різноманітних гуртків, які відвідували 30075 осіб. У клубах Херсонської області працювали вже на 1946 р. 1149 гуртків художньої самодіяльності – загальна кількість учасників, охоплених цією роботою, складала 16300 осіб. Працівниками клубних закладів Ново-Троїцького району Херсонської області у 1946 р. було організовано 58 – драматичних, 48 – хорових, і ряд інших гуртків [27, с. 146-150, 152].

Актив клубу в селі Стара Аврамівка Полтавської області відіграв велику роль у розгортанні культурно-виховної роботи серед колгоспників. У 1947 р. в клубі було продемонстровано 23 вистави, було проведено багато вечорів молоді, бесід, читань. Заслуженою повагою користувався хоровий гурток клубу – керував ним Ф. Костенко. Майже щотижня гурток виступав перед колгоспниками з піснями. Вражала різноманітність репертуару [5].

У колгоспі “Червона хвиля” Васильківського району Дніпропетровської області клубний актив зробив культурне життя села змістовним і різноманітним. У багатогранній діяльності клубу колгоспники знаходили задоволення своїх культурних потреб. Наприклад, діяльність струнного гуртка – у 1948 р. ним керував М. Бондаренко, який чудово грав на скрипці; оркестр, що складався з 2-х гітар, 3-х балалайок, 3-х мандолін і скрипки, незмінно виступав із обширною програмою на зборах і вечорах у сільському клубі. Народні пісні, знайомі мелодії з кінофільмів, марші, танці таким був досить різноманітний репертуар гуртка. Але найбільше збиралося в клубі людей тоді, коли показував свою творчість драматичний гурток. У його репертуарі були п’єси “Наймичка”, “Інтерв’ю, що не відбулося”, “Свої люди”, “Родичі”. Активістами драмгуртка були доярка З. Фоменко, член молодіжної ланки В. Цеберко, фельдшер В. П. Шунько – всього 20 осіб [3].

Протягом кількох років, використовуючи могутній патріотичний порив українських громадян, радянській владі вдалося відновити промисловий потенціал республіки. Народ мужньо та героїчно піднімав країну з руїн. Основна маса населення свідомо відгукнулася на заклик партії та віддавала останні сили в надії швидше подолати наслідки війни. Поступово господарство України було відновлене.

Значну роль у цьому відіграли гуртки художньої самодіяльності, що активно працювали і в міських клубах та будинках культури. У 1948 р. при клубі Дніпропетровського заводу імені Леніна активно діяла художня самодіяльність, якою керував Таїров. У гуртках художньої самодіяльності займалося до 140 осіб. Близько 50 учасників налічував хоровий гурток, керований Маляренком, який посів перше місце на міській олімпіаді. При

клубі діяли танцювальний колектив, драматичний гурток, який у серпні 1946 р. поставив п'єсу О. Островського "Без вини винні", духовий оркестр, концертний ансамбль. Проте, на 1948 р. в клубі не було створено умов для повноцінної роботи і розвитку місцевої художньої самодіяльності. Драмгурток, наприклад, не мав ні костюмів, ні гриму, ні париків. Артистам доводилось своїми силами шити костюми та гримуватися. В клубі утворилася хибна практика, коли до гуртків залучалися професіонали того чи іншого мистецького жанру, незважаючи на те, що вони здебільшого не були пов'язані з заводом [20]. Таких фіктивних "учасників художньої самодіяльності" спішно влаштовували на роботу в клуб, в парк і навіть на завод на посаду технічних працівників, аби тільки зберегти формальність, надати їм право захищати честь художньої самодіяльності на оглядах.

Колектив клубу комбайнобудівельного заводу "Комунар" м. Запоріжжя, у 1948 р., поряд із певними досягненнями мав ряд недоліків в організації художньої самодіяльності. Це пояснювалося тим, що колектив клубу був відірваний від заводського життя, через те що багато робітників жили у віддалених районах міста та робітничих селищах і ходити їм до заводського клубу було далеко. Тому комбайнобудівельники виступів самодіяльних гуртків ніколи майже не бачили [15]. Отже, недоліком в роботі клубу було те, що вони не виїжджали з концертами в цехи та гуртожитки заводу, недостатньо залучали робітників до активного життя.

Інший підхід до культурно-освітньої роботи проявили у клубі при Дніпропетровському паровозоремонтному заводі. У 1949 р. у щойно відкритому клубі там активно працювали драматичний, танцювальний, хоровий та інші гуртки. Всього у художній самодіяльності заводу брали участь 150 робітників. Варто зазначити, що за короткий термін драмгуртківці закінчили роботу над спектаклем "Шельменко-денщик" [2].

У клубі імені Горького заводу "Запоріжсталь" в 1949 р. працювали драматичний, хореографічний, хоровий гуртки, діяв духовий оркестр, оркестр народних інструментів, концертно-естрадна група. Всього в гуртках цього клубу брали участь 334 особи. Гуртками художньої самодіяльності в 1949 р. було організовано 71 виступ в клубі, цехах та робітничих гуртожитках заводу "Запоріжсталь" [26, с. 141].

Важливе значення для інтенсивного розвитку самодіяльного народного мистецтва мали місцеві огляди та республіканські олімпіади художньої самодіяльності, які згідно з рішеннями партії і уряду, регулярно проводилися в Україні в повоєнні роки. Так, у 1948–1949 рр. в Україні, у зв'язку з широким розгортанням художньої самодіяльності трудящих, були проведені масові заходи – олімпіади, огляди, конкурси в центрі і на місцях,

які показали значне зростання кількості гуртків художньої самодіяльності. Покращився і репертуар цих колективів. Зокрема, в 1948 р. твори радянських авторів склали 61% від репертуару гуртків, народні твори – 27%, класичні твори – 12%, тобто кращі твори радянських драматургів і композиторів міцно увійшли до репертуару більшості драматичних, хорових і музичних гуртків районних будинків культури та сільських клубів.

У червні 1948 р. в м. Павлограді Дніпропетровської області закінчився міський огляд профспілкових колективів художньої самодіяльності. Він продемонстрував значні досягнення самодіяльних гуртків, зростання їх художнього рівня. Драматичним колективом обозного заводу було показано третій акт з п'єси Назарова "Молодша сестра". На огляді виступав танцювальний ансамбль, агіткультбригада цього заводу, програму якої було побудовано на місцевому матеріалі. Колектив клубу заводу імені Горького розпочав свою програму виступом духового оркестру (керівник – Ендерсон), який виконав попури з українських пісень, мелодій з кінофільмів. Драматичним колективом цього клубу було винесено на "суд" глядачів нову роботу: сцени з п'єси Треньова "Любов Ярова" та з оперети „Весілля в Малинівці". Серед учасників художньої самодіяльності було відзначено Шарафанову, здібну співачку [6].

У 1948 р. в Ічнянському будинку культури ім. Кірова Чернігівської області відбувся районний огляд гуртків художньої самодіяльності та агіткультбригад сільських клубів. Серед учасників огляду було особливо відзначено хор будинку культури (керівник – Кадинський); Буренський колгоспний хор (керівник – Єфименко); драмгурток села Парафіївки (керівник – Засваєва), який показав уривки з інсценівки роману О. Фадєєва "Молода гвардія"; читця гумористичного оповідання „Дід Михей" Набатова; художніх читців Барсук, Жилияєва, Кондратова [7, с. 59].

У 1949 р. в оглядах та республіканській олімпіаді взяли участь хорова капела клубу Київського заводу "Більшовик" (художній керівник та диригент – О. Петровський), духовий оркестр (керівник – В. Схейбал), танцювальний ансамбль (керівник – Л. Вітебський), а також солісти, вокалісти, балалаєчники, баяністи, солісти-інструменталісти, читці. За період підготовки до оглядів та республіканської олімпіади значно зросла кількість учасників художньої самодіяльності. На 1949 р. в роботі гуртків різних жанрів брали участь 700 робітників заводу. Великих творчих успіхів було досягнуто хоровою капелою заводу "Більшовик". Духовим оркестром, що складався з робітників заводу, був підготовлений до виконання твір композитора Є. Юцевича "Ювілейний марш". Танцювальним колективом палацу культури було виконано танці "Веснянка", "Гопак" та "Російський

танець”. З художнім читанням виступили головний технолог заводу В. Бушкевич, домашні господарки В. Пархоменко та Є. Плоткіна. Ними було представлено зразки фольклору та твори російських і українських письменників [18, с. 48].

Учасники художньої самодіяльності брали участь в традиційних концертних програмах, присвячених святкуванню тих чи інших подій. Зокрема, у 1950 р. в Палаці культури будівельників заводу “Запоріжбуд” зібралися на традиційний новорічний бал-маскарад сотні робітників. Їм було запропоновано різноманітні ігри, атракціони, виступи-звіти гуртків художньої самодіяльності Палацу. Так, драмгурток під художнім керівництвом А. Алексєєвої продемонстрував кілька вистав одноактних п’єс, зокрема “Рука і серце” Л. Ленча, “Білий янгол” І. Новикової [16] і т.д. Варто зазначити, що цей концерт відбувся у новорічну ніч. Робітники заводу надали перевагу культурному відпочинку у заводському клубі. Такі приклади були непоодинокі.

Таким чином, клуби, як осередки масово-політичної та культурно-освітньої роботи серед населення України на завершальному етапі війни і у повоєнний період, стали невід’ємною частиною духовного життя радянських людей. Залежно від конкретних загальнополітичних і господарських завдань, які поставали перед країною на тому чи іншому етапі, визначались основні форми, засоби і напрямки роботи клубних установ серед населення – при цьому вимагалось, щоб ця робота була цілеспрямованою, підпорядковувалась розв’язанню чергових завдань країни.

Як бачимо, діяльність клубних установ у повоєнний період сприяла піднесенню освітнього і культурного рівня населення Лівобережної України. Водночас серйозним недоліком роботи була її заідеологізованість, утвердження в свідомості людей ідеологічних стереотипів радянського часу, спотвореного уявлення про внутрішньополітичне і міжнародне становище країни, про діяльність вищого партійного і державного керівництва.

Використана література:

1. Баран В. К. Україна в умовах системної кризи (1946–1980-і рр.) / В. К. Баран, В. М. Даниленко – К. : “Альтернативи”, 1999. – 304 с.
2. В заводському клубі // Зоря. – 1949. – 13 серпня.
3. Горбовицький С. В колгоспному клубі // Зоря. – 1948. – 22 грудня.
4. ДАЧО. – Ф. Р. – 5142. – Оп. 1. – Спр. 2. – Арк. 3.
5. Жадан А. Наш клуб / А. Жадан // Зоря Полтавщини. – 1948. – 3 березня.
6. Кирилов В. Огляд художньої самодіяльності Павлограда / В. Кирилов // Зоря. – 1948. – 21 червня.

7. Коваль М. Районний огляд художньої самодіяльності / М. Коваль // Культурно-освітня робота. – 1948. – № 8. – С. 59.
8. Коваль М. В. У битві з фашизмом / М. В. Коваль. – Видавництво АН УРСР, 1964. – 144 с.
9. Коваль М. В. Україна в Другій світовій і Великій Вітчизняній війнах (1939–1945 рр.) / М. В. Коваль. – К. : Альтернативи, 1999. – 336 с.
10. Кожукало І. П. Ідеологічна робота на Україні в другій половині 40-х – на початку 50-х років: аналіз, уроки / І. П. Кожукало // УДЖ. – 1989 – № 2 – С. 14-25; Шаповал Ю. І. “Україна 20-50-х років: сторінки неписаної історії”. – К., 1993; Замлинська О. В. Культурне життя в Україні 1943–1953 рр. : дис. канд. іст. наук. – К., 1995.; Багацький В. В. Культурологія: історія і теорія світової культури ХХ ст. : навч. посіб. для студентів / В. В. Багацький. – К., 2004.
11. Король В. Ю. Сила великої дружби / В. Ю. Король. – К. : Вища школа, 1985 – 119 с.; Мельник Л. Г., Король В. Ю. Деятельность партийных организаций по укреплению научного и культурного сотрудничества народов СССР (1941–1945) / Л. Г. Мельник, В. Ю. Король // Научные труды по истории КПСС. – 1985. – № 135. – С. 51-56; В битвах за Советскую Украину. Ратный и трудовой подвиг народов СССР в годы Великой Отечественной войны: история и современность. – К. : Вища школа, 1985.
12. Литвин К. З. Розквіт культури Радянської України / К. З. Литвин – К. : Держполітвидав УРСР, 1954. – 78 с.; Золотоверхий І. Д. Розвиток Української радянської соціалістичної культури / І. Д. Золотоверхий. – К. : Радянська Україна, 1957. – 30 с.; Українська радянська література : [зб. ст.] – К. : Держполітвидав, 1957. – 260 с.; Литвин К. З. Развитие социалистической культуры Украинской ССР в послевоенный период (1945 – 1960 гг.). – К., 1961 та ін.
13. Литвин К. Розквіт культури Радянської України / К. Литвин – К. : Держполітвидав УРСР, 1954. – С. 54-55.
14. Логвинова В. И. Борьба КП (б)У за восстановление и развитие деятельности культурно-просветительных учреждений Советской Украины в 1943–1950 гг. : дис. ... канд. ист. наук / Логвинова В. И. – К., 1951. – 328 с.; Мольченко В. Ф. Коммунистическая партия в борьбе за восстановление и развитие деятельности культурно-просветительных учреждений на селе в послевоенный период (1944 – 1950 гг.) : дис. ... канд. ист. наук / Мольченко В. Ф. – К., 1955. – 314 с.
15. Мамай О. Піднести рівень роботиклубів / О. Мамай // Червоне Запоріжжя. – 1948. – 12 січня.
16. Новорічний вечір в Палаці культури будівельників // Червоне Запоріжжя. – 1950. – 31 грудня.
17. Остеронь культурних закладів // Київська правда. – 1946. – 23 жовтня.
18. Погорєлов А. В палаці культури заводу “Більшовик” / А. Погорєлов // Культурно-освітня робота. – 1949. – № 9. – С. 48.
19. Про партійно-масову роботу в Сталінській і Харківській областях // Агітатор. – 1944. – № 5. – С. 35.
20. Пупченко В. Завком і питання культури / В. Пупченко // Зоря. – 1948. – 11 серпня.
21. Санцевич А. В. Проблеми історії України післявоєнного періоду в радянській історіографії / А. В. Санцевич. – К. : Наукова думка, 1967. – 255 с.
22. Сафонова Є. В. Ідейно-виховна робота Комуністичної партії серед трудящих визволених районів України в роки Великої Вітчизняної війни (1943–1945 рр.) / Є. В. Сафонова. – К. : Видавництво Київського університету, 1971. – 211 с.; Юрчук В. І. Культурне життя в Україні у повоєнні роки: світло і тіні / В. І. Юрчук. – К. : Асоціація “Україно”, 1995. – 80 с.
23. Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика : збірник статей / відп. ред. В. М. Даниленко. – К. : Інститут історії України НАН України, 2005. – Вип. 9. – 505 с.
24. Українська радянська культура : зб. ст. / ред. Ф. Горовський. – К., 1960. – 267 с.; Розвиток української культури за роки Радянської влади. / від. ред. К. Г. Гуслистий та ін. – К. : Наукова думка, 1967. – 368 с. ; Розквіт культури. / від. ред. К. Г. Гуслистий та ін. – К. : Наукова думка, 1967. – 454 с.
25. ЦДАВО України. – Ф. 4762. – Оп. 1. – Спр. 141. – Арк. 80.
26. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 30. – Спр. 1361. – Арк. 141.
27. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 70. – Спр. 1028. – Арк. 146-150, 152.

КАЛИБОВЕЦ С. Н. *Роль художественного самодельного творчества на формирование национального самосознания населения Левобережной Украины в 1943-1950 гг.*

В статье на основании архивных источников и опубликованных материалов сделано попытку высветить роль художественного самодельного творчества на формирование национального самосознания населения Левобережной Украины в 1943–1950 гг. Раскрываются первоочередные задачи, поставленные перед кружками художественным самодельным творчеством – мобилизация населения на восстановление и дальнейшие развитие хозяйства.

Ключевые слова: клубы, художественное самодельное творчество, кружки, репертуар, идеологическая направленность.

KALIBOVETS S. N. *Role of hudogestennogo samodeyatelnogo creation on forming of national consciousness of population of Left-bank Ukraine in 1943-1950.*

Annotation: In the article on the basis of the archived sources and published materials an attempt to shine the role of artistic samodeyatelnogo creation on forming of national consciousness of population of Left-bank Ukraine in 1943–1950 is done The primary concerns put before mugs by artistic samodeyatelnim creation – mobilization of population on renewal and further development of hazyaystva open up.

Keywords: clubs, artistic samodeyatelnnoe creation, mugs, repertoire, ideological orientation.

Куцаєва Т.
**Меморіальний комплекс “Національний музей історії
Великої вітчизняної війни 1941–1945 рр.”**

ІСТОРИОГРАФІЯ ПОХОДЖЕННЯ ГЕРОЇВ РАДЯНСЬКОГО СОЮЗУ – УЧАСНИКІВ ВЕЛИКОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВІЙНИ – УРОДЖЕНЦІВ УКРАЇНИ, УКРАЇНЦІВ ЗА НАЦІОНАЛЬНІСТЮ (АР КРИМ, ВІННИЦЬКА, ВОЛИНСЬКА ОБЛ.)

Досліджується історіографія, джерела вивчення географії походження Героїв Радянського Союзу – учасників Великої Вітчизняної війни – уродженців України, українців за національністю, які є уродженцями одного населеного пункту в Україні. Акцентовано увагу на АР Крим, Вінницькій, Волинській обл.

Ключові слова: Герой Радянського Союзу, Велика Вітчизняна війна, радянсько-фінська війна, нагородний лист, особова справа, Україна, уродженці одного населеного пункту.

Серед різноманітних праць, джерел з історії Великої Вітчизняної війни чи не найбільшу кількість становлять присвячені подвигам Героїв Радянського Союзу (далі ГРС). Зокрема, на 1987 р. їх було опубліковано принаймні 1863 [Пораховано за 7]. Нині ця кількість зросла за рахунок вітчизняних і зарубіжних досліджень, опрацювання раніше неопублікованих джерел.

З майже 12 тис. ГРС – учасників війни не менше 2,5 тис. – українці за національністю або народжені в Україні – представники різних національностей (білоруси, болгари, вірмени, греки, євреї, осетини,